

ДИНАСТІЇ

З козацького роду Пелеха

Нагодою до написання статті про відомих українських лікарів із роду козака Пелеха, які збагатили світову і вітчизняну медицину, стала якась розповідь старшого наукового співробітника Інституту патології хребта і суглобів ім. професора М.І. Ситенка Ігоря Володимировича Котульського про незвичайний вчинок відомого вченого-лікаря із Петербургу. Склалося так, що пошуки інформації про цього медика несподівано торкнулися глибокої історії як України, так і, зокрема, Слобожанщини. А ще є нагода згадати про цей рід, адже їхній давній предок, відомий кошовий Запорозької Січі Григорій Пелех (на світлині), мав безпосереднє відношення до Індіанських угод, ювілей яких відзначила нещодавно Україна.

Як відомо з історичних джерел Григорій Пелех був кошовим отаманом Запорозької Січі у 1670 році і перебував у близькому знайомстві з нашим земляком Іваном Сіркою, яких об'єднувала боротьба проти татар та інших ворогів України. На Січі він часто виступав у ролі досвідченого дипломата з об'єднання луски запорозьких козаків із представниками військових формувань різних країн у боротьбі зі спільними ворогами. У відомого дослідника Дмитра Яворницького («Історія запорозьких козаків» т.2) знаходимо про те, що безпосередню участь в обранні гетьмана Ханенка брав Григорій Пелех, як і у перемовинах козаків із поляками в Острозі. На сторінках історичного роману Юрія Мушкетера «Яса» розкриті стосунки Івана Сірка з кошовим Григорієм Пелехом: «Сірко дивився на них і серце його оповивало тепла журна хвиля. Бачачи, що кошовий щось думає, козаки притихли. Від тієї тиші він очинувся, повернувся до Шербака та Пелеха. Пі сідли під образами, мли холодний удар із суснічних переків, яким частували тільки послів та інших вельможних гостей. По хвилі Сірко уважно слухав їхні оповіді...»

Пізнаєш, у XVIII-XIX століттях, відомий український рід Пелеха займає видне місце в історії української і світової медицини...

Перший медик із козацького роду

Доктор медицини, професор Медико-хірургічної академії Петро Павлович Пелехін (1794-1871) закінчив курс Кієво-Могилянської академії у 1814 році, а потім був викладачем у війні в духовній семінарії до 1820 року. Згодом здобув освіту в Медико-хірургічній академії, завершивши курс навчання із золотою медаллю, і був залишений у війні ад'юнктом-професором фізіології з патологією. Пізніше викладав різні науки, зокрема офтальмологію, судову медицину. У 1849 році перейшов на службу у духовне відомство професором медицини і лікарем при Київському духовному училищі, семінарії в академії, де залишався ним до кінця життя. Докторську дисертацію захищав в Едінбурзькому університеті.

Через 10 років, у 1849 році, Медико-хірургічна академія присвоїла йому ступінь доктора медицини і хірургії. Петро Пелехін - перший український професор «Історії і літератури медицини та висловлювань древніх медичних авторів» у медичному класі Кієво-Могилянської академії. Всі свої заощадження Петро Пелехін заповів передати організації, яка могла б сприяти підготовці медичних наукових кадрів. Виконавши заповіт зміг лише його син - Павло Петрович Пелехін.

Дивакуватий академік

...В умовах національного гніту доступ української молоді на медичний факультет, відкритий в 1894 році у Львівському університеті, був різко обмежений. Для лікарів-українців шлях у науку залишався закритим виключно з мотивів їх національного походження. Тому вчені та діяльність професора Петербурзької

військово-медичної академії Павла Петровича Пелехіна можуть видатися цікавими, адже він мав на меті не лише відкрити широкій доступ українській молоді до вищої медичної освіти, а й підготувати із її середовища науковий кадр. Хірург Павло Петрович Пелехін (1842-1917) із золотою медаллю закінчив Медико-хірургічну академію в 1863 році, був ординатором у клініці професора Юнге, де і написав дисертацію: «Фонтанов канал, несправедливо названий Шлеммовым» (1865), яку успішно захистив. У 1868 році його обрали ад'юнктом-професором кафедри госпітальної хірургії. У 1869 році Павло Петрович Пелехін від'їждє Сполучені Штати Америки для вивчення воєнно-санітарної справи й установив відносини Штатів із російським воєнно-медичним товариством. Із 1870-1871 року він виконував обов'язки завідувача академічної (факультетської) хірургічної клініки, у 1875-1878 роках став професором кафедри оперативної хірургії. Із 1878 року і до виходу у відставку (1889 рік) завідував кафедрою хірургічної патології і терапії (загальної хірургії) Військово-медичної академії. Він був одночасно (з 1879 року) консультантом Обухівської лікарні.

П.П. Пелехін брав участь у російсько-турецькій війні 1877-1878 роках. Згодом його обрали віце-голова Товариства російських лікарів у Петербурзі. В історію російської медицини П.П. Пелехін увійшов як перший вітчизняний хірург, який надрукував опус антисептичного методу Лістера.

Це сталося після того, як в Росії були опубліковані праці Лістера. Павло Петрович Пелехін у Англії вивчав метод самого автора. Повернувшись на батьківщину, він опублікував першу в Росії працю з антисептики - «Успех новых идей в хирургии при лечении ран, сложных переломов и гнойных нагноений». У Петербурзькому товаристві лікарів він робив доповіді на цю ж тему, де заклик хірургів перевірити на практиці цю методику, оскільки, на його думку, переворот, який обіцяла розробка, значний, і стосувався всієї хірургії. Лише в 1878 році, коли Пелехін почав завідувати хірургічною клінікою Медико-хірургічної академії, він зміг широко застосовувати антисептичний метод, добившись після складних оперативних втручань надзвичайно низької на ті часи летальності (7%). У його клініці запропоновано було змінити складову для організму карболову кислоту на трихлорфенол - більш бактеріцидний і менш подразливий препарат.

П.П. Пелехін опублікував понад 30 наукових творів, присвячених екзартикуляції великих суглобів, висіченню пухлин, ovariotomii, резекції прямої кишки, вивченню токсичних властивостей хлороформу і надання допомоги тощо.

Окрім суто наукових пошуків Павло Петрович щиро вболівав за розвиток української медичної науки та підготовку медичних кадрів в Україні. У 1873 році у Львові виникло і розвивалося Наукове товариство ім. Шевченка (НТШ) - унікальне соборне явище Сходу і Заходу України. Ініціативу його створення на підставі українських теренів у Галичині пов'язують насамперед з іменами історика Во-

лодимира Антоновича і письменника Олександра Кониського. Визначними фундаторами його були Василь Савиленко та Павло Пелехін.

У жовтні 1897 року П.П. Пелехін повідомив Товариство про свій намір внести на заснування народного університету 20 тисяч рублів. Через два роки він знову пише про це в наступному листі: «10/22 грудня 1899 року Шановному і високоповажному Товариству наук ім. Шевченка!»

Присвячуючи всі кошти, які я прийняв у 71-му році від мого покійного батька Петра Пелехіна (15000 рублів) на науковий розвиток українського народу, дієвим надією обов'язково великий заповітний акт і покладаю всі надії на поважне товариство». До листа додавав підписаний П.П. Пелехіним «Заповітний акт», яким створювався «науковий фонд імені доктора медицини і хірургії, заслуженого професора і академіка Петра Павловича Пелехіна». Основне майно фонду складало будинок у м. Львові, який був придбаний в серпні 1898 року на кошти П.П. Пелехіна для Наукового товариства ім. Шевченка. «Кінцева мета цього фонду - йшлося далі в акті, - забезпечення кафедри хірургії в першому самостійному Українсько-руському університеті. А якщо такий університет буде заснований за прикладом німецького, чи ще ширше, де б то не було серед українсько-руського народу, то і фонд цей повинен перейти до того університету з тим, щоб кафедра, яку він забезпечує, називалася на вічні віки «кафедрою хірургії імені заслуженого професора Петра Пелехіна».

В акті особливо підкреслювалося, що матеріальні кошти фонду повинні бути «для виведення на велику дорогу людей із народу, оскільки за час історії України це давало найкращих діячів». На думку П.П. Пелехіна, допомога і стипендії мали призначатися «українцям без різниці держави чи краю, до якого вони належать, які віддаються нації для підготовки до університетської професури». Перевагою у призначенні стипендій користувалися особи, які присвятили себе медицині. Коштами фонду повинно було розпоряджатися НТШ, звітуючи щорічно перед засновником фонду Під «Заповітним актом», який складений був у двох екземплярах, стояв підпис: «Доктор медицини, професор хірургії, імператорський російський тасмний радник Павло Пелехін».

Наукове товариство ім. Шевченка прийняло умови П.П. Пелехіна. Як свідчили архівні документи, товариство отримало від Павла Петровича двома частинами по 70 тисяч рублів. Крім того, Павло Пелехін мав намір продати ще 17 га корабельного лісу в Сестрорезьку під Санкт-Петербургом, за який йому давали в 1913 році 300.000 рублів, а на проценти з них утримувати 30 стипендіатів-українців. І це був виклик уже не тільки Валуєву, а й царському двору за його недоброї пам'яті Емський указ.

Перша світова війна перервала всі ці звички менцата зі Львовом, але від намірів допомогати здобувати медичні знання українцям не відмовилися - це було останньою метою його життя. Павло Петрович Пелехін помер у кінці 1917 року.

Козацькому роду нема переводу

Проте козацький медичний рід Пелехів на цьому не скінчився. Відомий на Рівненщині лікар Євстафій Степанович Пелех (1900-1964) до 1939 року працював на території Польщі, а потім під час Другої світової війни в госпітальх.

Значний внесок в українську та світову медицину зробив його син Леонід Євстафійович Пелех (1927-1994) - доктор медичних наук, професор (1967), який створив службу реабілітації в колишньому Союзі й Україні. Він був завідувачем кафедри реабілітації і протектором Київського інституту удосконалення лікарів (зараз Академія післядипломної освіти), керівником всеукраїнського центру реабілітації хворих неврологічного і нейрохірургічного профілю. Леонід Євстафійович Пелех був автором майже 300 наукових праць. Закінчивши Станіславський медичний університет у 1951 році, з 1953 навчався і працював у клінічній ординатурі Київського науково-дослідного інституту нейрохірургії, пройшов шлях від молодшого наукового співробітника до старшого, згодом захистив кандидатську дисертацію на тему «Концентрація РН і лікворі при захворюваннях головного мозку». З 1965 року - на посаді керівника хірургічної патології судин головного мозку. В 1967 році захистив докторську дисертацію на тему «Тромбози і стенози сонних артерій», був наймолодшим професором у колишньому СРСР (1967 рік). Із 1969 року - завідувач кафедри реабілітації. Леонід Євстафійович Пелех працював у Імені (1963-1964), Швейцарії (1969), Англії (1970), Канаді (1986).

На Рівненщині, звідки він родом, його ім'ям названа вулиця. Леонід Євстафійович Пелех був патріотом України, розмовляв українською мовою. У трудовій книжці записано: «Прекратити роботу в зв'язі со смертю» (24.09.1994).

Сьогодні у Києві мешкає лікар Юрій Леонідович Пелех - син Леоніда Євстафійовича Пелеха, який займається лікуванням захворювань центральної нервової системи, зокрема, неспроці і страхів, а також лікуванням алкоголізму. Він не просто лікар - він має хист лікувати, який перейняв від представників своєї славної лікарської династії, історію якої він свято береже і приймає.

Отже, нащадки славного козацького кошового Григорія Пелеха зробили вагомий внесок у розвиток медицини не лише вітчизняної, але й збагатили світову медичну скарбницю, показали зразки щирої вболівання за справу і виявили справжню жертовність.

Підготувала
Ніна НЕМИРОВСЬКА.